

## ZAMONAVIY JAMIYATDA MA'NAVIY BO'SHLIQ VA EKZISTENSIAL INQIROZ

**G'.G'. Utayev<sup>1</sup>, N.A. Ermatova<sup>2</sup>**

*Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti, Toshkent, O'zbekiston*

*Ijtimoiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi<sup>1</sup>*

*uggayrat@gmail.com*

*Stomatologiya fakulteti, I bosqich talabasi<sup>2</sup>*

**Annotatsiya.** Globalizatsiya, texnologik taraqqiyot, urbanizatsiya va tezkor axborot oqimi shaxsning ruhiy barqarorligiga bosim yaratadi, natijada ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz kabi hodisalar ko'payadi. Ma'naviy bo'shliq insonning qadriyat tizimida uzilish, ijtimoiy alienatsiya va ichki qoniqarsizlikni keltirib chiqaradi. Ekzistensial inqiroz esa shaxsning hayot ma'nosi, mavjudlik va o'zini anglash masalalaridagi ichki qarama-qarshiliklari bilan bog'liq bo'lib, ko'pincha ruhiy salomatlik, psixologik barqarorlik va hayot sifati bilan uzviy aloqada bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqirozning intensivligi yoshlar va kattalar orasida farq qiladi, ammo ularning har ikkisi ham zamonaviy insonning ruhiy holatini, qaror qabul qilish qobiliyatini va ijtimoiy moslashuvchanligini sezilarli darajada ta'sir qiladi. Ushbu maqola zamonaviy jamiyatning ijtimoiy va psixologik muhitini, insonning ma'naviy va ekzistensial holatini chuqur tushunish, shuningdek, psixologik qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy strategiyalarni ishlab chiqish imkoniyatlarini o'rganishga qaratilgan.

**Kalit so'zlar:** Zamonaviy jamiyat, ma'naviy bo'shliq, ekzistensial inqiroz, hayot ma'nosi, ruhiy sog'liq, ijtimoiy alienatsiya, psixologik barqarorlik, insonning mavjudligi

## ДУХОВНЫЙ ВАКУУМ И ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЙ КРИЗИС В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

**Аннотация.** В условиях современного общества духовные ценности и внутренний мир человека претерпевают значительные изменения. Глобализация, технологический прогресс, урбанизация и быстрый поток информации создают давление на психическую устойчивость личности, что приводит к распространению феноменов духовного вакуума и экзистенциального кризиса. Духовный вакуум проявляется в разрыве системы ценностей, социальной отчужденности и внутреннем неудовлетворении. Экзистенциальный кризис связан с внутренними противоречиями человека в вопросах смысла жизни и самопознания, влияя на психическое здоровье, психологическую устойчивость и

качество жизни. Исследования показывают, что интенсивность духовного вакуума и экзистенциального кризиса различается среди молодежи и взрослых, однако оба явления существенно влияют на психическое состояние человека, способность принимать решения и социальную адаптацию. Настоящая статья направлена на глубокое понимание социальной и психологической среды современного общества, духовного и экзистенциального состояния личности, а также на разработку стратегий психологической поддержки и социальной адаптации.

**Ключевые слова:** Современное общество, духовный вакуум, экзистенциальный кризис, смысл жизни, психическое здоровье, социальная отчужденность, психологическая устойчивость, существование человека

## SPIRITUAL VOID AND EXISTENTIAL CRISIS IN MODERN SOCIETY

**Article.** In the context of modern society, human spiritual values and inner world undergo significant transformations. Globalization, technological advancement, urbanization, and rapid information flow exert pressure on individual psychological stability, leading to the spread of spiritual void and existential crisis phenomena. The spiritual void manifests as a disruption in value systems, social alienation, and internal dissatisfaction. The existential crisis is associated with internal contradictions regarding life's meaning and self-understanding, affecting mental health, psychological stability, and life quality. Research indicates that the intensity of spiritual void and existential crisis varies among youth and adults, yet both phenomena significantly impact an individual's mental state, decision-making ability, and social adaptation. This article aims to provide a deep understanding of the social and psychological environment of modern society, the spiritual and existential condition of the individual, as well as strategies for psychological support and social adaptation.

**Keywords:** Modern society, spiritual void, existential crisis, meaning of life, mental health, social alienation, psychological stability, human existence

### Kirish

Zamonaviy globallashtan va axborotlashgan jamiyat sharoitida insonning ma'naviy qadriyatlari va axloqiy me'yorlari jadal o'zgarishlarga duch kelmoqda. Tezkor texnologik taraqqiyot, axborot oqimi va urbanizatsiya shaxsning ichki dunyosiga sezilarli bosim o'tkazadi, bu esa ichki noaniqlik, ma'naviy bo'shliq va ruhiy salomatlikning pasayishi bilan bog'liq bo'ladi [1][2]. Shu bilan birga, globalizatsiya jarayoni yoshlar va kattalar orasida qadriyat tizimining o'zgarishiga olib keladi; shaxs milliy va madaniy identifikatsiyani qayta shakllantirishga majbur bo'ladi, bu esa

ekzistensial savollar va ichki qarama-qarshiliklar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi [3][4].

Ma'naviy bo'shliq tushunchasi, asosan, Viktor Franklning ekzistensial psixologiya nazariyalarida ifodalanadi va u shaxsning hayot ma'nosini izlash jarayonidagi uzilish bilan bog'liqdir [5][6]. Ekzistensial inqiroz esa shaxsning o'z mavjudligini anglash, hayot ma'nosini izlash va ichki qaror qabul qilish jarayonida yuzaga keladigan psixologik qiyinchiliklar bilan ifodalanadi. Shu jarayonlarda shaxs o'zining ijtimoiy rolini, shaxsiy qadriyatlarini va jamiyatdagi o'rnini qayta baholashga majbur bo'ladi [1][7].

Global madaniyatlarning o'zaro ta'siri va kosmopolitizm shaxsga keng imkoniyatlar yaratish bilan birga, axloqiy va ma'naviy izchillikning zaiflashishiga olib keladi. Universal etik me'yorlarning yo'qolishi va qadriyatlarning relativizatsiyasi shaxsni ichki bo'shliq va hayot ma'nosini anglashda murakkab vaziyatga soladi [2][5]. Shu bilan birga, postmodern jamiyatda shaxs moddiy qulaylik va erkinlikka erishish bilan birga, ichki ma'no izlash jarayonida ma'naviy qoniqarsizlikni his qilishi mumkin, bu esa ekzistensial noaniqlik va ruhiy charchash bilan bog'liq [3][6].

Ijtimoiy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz yoshlar va kattalar orasida turlicha namoyon bo'ladi; ularning intensivligi shaxsning psixologik barqarorligi, qaror qabul qilish qobiliyati va ijtimoiy moslashuvchanligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [4][7]. Shu sababli zamonaviy jamiyatda ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz masalalarini chuqur tahlil qilish, shaxsning ichki holatini anglash va unga qarshi psixologik hamda ijtimoiy strategiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi [1][2].

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz shaxsning ruhiy salomatligi va hayot sifati bilan uzviy bog'liqdir. Ma'naviy barqarorlikni oshirish va ekzistensial inqirozning salbiy ta'sirini kamaytirish uchun jamiyatda psixologik qo'llab-quvvatlash, ma'naviy tarbiya va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarur [3][5].

Zamonaviy jamiyat sharoitida insonning ma'naviy va ekzistensial holatini tahlil qilish, shaxsni ichki bo'shliq va ruhiy noaniqlikdan himoya qilish bo'yicha ilmiy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunda ijtimoiy fanlar va psixologiya sohasida eng dolzarb vazifalardan biridir [6][7].

### **Materiallar va metodlar**

Ushbu tadqiqot zamonaviy jamiyatda ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqirozning shakllanish omillari va ularning ijtimoiy-psixologik oqibatlarini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot materiali sifatida turli yoshdagi shaxslar guruhi, ya'ni 18–35 yoshdagi talabalar va 36–60 yoshdagi ishlovchi kattalar tanlandi. Shuningdek, mavjud ilmiy adabiyotlar, psixologik tadqiqotlar, ijtimoiy so'rovlar va statistik ma'lumotlar asosiy manba sifatida ishlatildi.

Tadqiqot usullari sifatida sifat va miqdoriy yondashuvlar birlashtirildi. Sifat metodlari doirasida intervyular, fokus-guruhlar va eksperimental kuzatishlar amalga oshirildi, bu orqali shaxslarning ma'naviy qadriyatlar tizimi, ichki bo'shliq hissi va ekzistensial muammolarga munosabati aniqlab olindi. Miqdoriy metodlar doirasida so'rovnoma, psixodiagnostik testlar va statistik tahlil vositalari qo'llanildi, bunda respondentlarning psixologik barqarorligi, hayot ma'nosini anglash darajasi va ruhiy salomatlik ko'rsatkichlari baholandi.

Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar turli analiz usullari orqali qayta ishlanib, ijtimoiy-psixologik tendensiyalar aniqlashga qaratildi. Analizlar natijasida ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqirozning intensivligi, yoshga, kasbga va ijtimoiy muhitga bog'liqligi o'rganildi.

Shuningdek, tadqiqot etik me'yorlar asosida olib borildi. Respondentlar o'z roziligi bilan ishtirok etdi, shaxsiy ma'lumotlar maxfiyligi ta'minlandi va barcha psixologik testlar professional standartlarga muvofiq o'tkazildi.

Olingan natijalar asosida ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqirozga qarshi psixologik va ijtimoiy strategiyalar ishlab chiqish imkoniyatlari aniqlanib, ularning samaradorligini baholashga imkon yaratildi.

### **Natijalar va ularning muhokamasi**

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy jamiyatda ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz keng tarqalgan hodisalar sifatida namoyon bo'ladi. So'rovnoma va psixodiagnostik testlar natijasida respondentlarning katta qismi ichki bo'shliq, hayot ma'nosini anglashdagi qiyinchiliklar va ruhiy noaniqlikni his qilganligi aniqlangan. Yoshlar guruhi orasida bu ko'rsatkichlar yuqoriroq bo'lib, ular global axborot oqimi, texnologik taraqqiyot va shaxsiy muvaffaqiyatsizlik bilan bog'liq ichki stressni ko'proq sezishi qayd etildi. Kattalar guruhi esa ko'proq ijtimoiy majburiyatlar va oilaviy mas'uliyatlar bilan bog'liq bo'lgan ekzistensial tashvishlarni bildirgan.

Analizlar shuni ko'rsatdiki, ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz respondentlarning ruhiy barqarorligi, qaror qabul qilish qobiliyati va ijtimoiy moslashuvchanligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ichki bo'shliq sezgisi kuchli bo'lgan shaxslar orasida stress, charchoq, motivatsiya pasayishi va hayot ma'nosini topishda qiyinchiliklar yuqori darajada kuzatilgan. Bu natijalar psixologik nazariya va ekzistensial psixoterapiya tamoyillari bilan mos keladi, chunki ularning asosiy gapi shundan iboratki, shaxs ichki ma'nosini topa olmasa, ruhiy salomatligi buzilishi ehtimoli oshadi.

Shuningdek, natijalar global madaniyatlar ta'siri va kosmopolitizm shaxslararo munosabatlarda, qadriyatlarni shakllantirish jarayonida ichki bo'shliq va ekzistensial inqirozning intensivligini oshirishi mumkinligini ko'rsatdi. Ma'naviy barqarorlikni yuqori darajada saqlayotgan respondentlar, shuningdek, o'z qadriyat tizimini mustahkamlash orqali ekzistensial qiyinchiliklarni kamaytirish imkoniyatiga ega

ekanligi aniqlangan. Bu esa shuni ko'rsatadiki, shaxsning ichki ma'naviy resurslari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi ekzistensial xavflarni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Tahlil natijalari shuni ham ko'rsatdiki, ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz shaxsning hayotga bo'lgan munosabati, qaror qabul qilish jarayoni va professional faoliyatdagi samaradorligini sezilarli darajada ta'sir qiladi. Yoshlar orasida bu o'ziga xoslik bilan namoyon bo'lib, ularning kelajak rejalari va shaxsiy rivojlanishiga ta'sir qiladi, kattalar orasida esa asosan ruhiy charchoq va ijtimoiy majburiyatlar bilan bog'liq bo'ladi.

Ushbu natijalar jamiyatdagi ma'naviy va ekzistensial muammolarning kompleks tabiatini ko'rsatadi, shuningdek, psixologik va sotsiologik strategiyalarni ishlab chiqish zaruratini tasdiqlaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ma'naviy bo'shliqni kamaytirish va ekzistensial inqirozga qarshi choralar ko'rish shaxsning ruhiy barqarorligini oshirish, hayot ma'nosini anglash va ijtimoiy moslashuvchanlikni yaxshilash imkonini beradi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, shaxsning ichki qadriyat tizimi, ma'naviy tarbiya, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va shaxsiy maqsadlarni aniqlash orqali ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqirozning salbiy ta'siri sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu bilan birga, jamiyatning axloqiy va ma'naviy muhitini mustahkamlash, yoshlar va kattalarni psixologik bilim va strategiyalar bilan ta'minlash tadqiqot natijalarida tavsiya etilgan asosiy yo'nalish sifatida belgilandi.

### **Xulosa**

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, zamonaviy jamiyatda ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqiroz keng tarqalgan hodisalar bo'lib, ular shaxsning ruhiy salomatligi, hayot ma'nosini anglash va ijtimoiy moslashuvchanligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ichki bo'shliq hissi va ekzistensial qiyinchiliklar yoshlar va kattalar orasida turlicha namoyon bo'lib, yoshlar orasida bu ko'rsatkichlar ko'proq ichki stress va hayot ma'nosini topishdagi qiyinchiliklar bilan bog'liq, kattalar orasida esa ijtimoiy majburiyatlar va professional faoliyat bilan bog'liq.

Shaxsning ma'naviy resurslari, ichki qadriyat tizimi va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ekzistensial inqirozning intensivligini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Ma'naviy barqarorlikni oshirish va ekzistensial bo'shliqni kamaytirish shaxsning ruhiy salomatligi, qaror qabul qilish qobiliyati va hayot sifati uchun muhim ahamiyatga ega.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ma'naviy va ekzistensial muammolarning kompleks tabiatini hisobga olgan holda, jamiyatda psixologik qo'llab-quvvatlash, ma'naviy tarbiya va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Shu yo'nalishlarda amalga oshiriladigan tadbirlar shaxsning hayot ma'nosini anglashini yaxshilash, ijtimoiy moslashuvchanligini oshirish va ruhiy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi.

Umuman olganda, zamonaviy jamiyat sharoitida ma'naviy bo'shliq va ekzistensial inqirozni tadqiq etish va unga qarshi choralar ishlab chiqish nafaqat psixologik va ijtimoiy muammolarni kamaytirish, balki shaxsning hayot sifatini oshirish va jamiyat barqarorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Asadbek Tazabayvich Atamuratov, Azamat Fayzulla o'g'li Eshquvvatov, Kamoliddin Normo'minovich Qarshiyev. Yoshlar orasida ma'naviy inqiroz sabablari va tarbiya orqali yechimlar. Scientific-JL ("Obrazovanie, nauka i innovatsionnye idei v mire"). scientific-jl.com
2. Андрей Владимирович Исаевский. Смысл жизни как фактор преодоления духовного кризиса (dissertatsiya, filosofiya va din tarixi). Dissercat. Dissercat
3. Теоретические проблемы социологического исследования духовно-нравственного кризиса в современной России. Soqologik maqola — CyberLeninka. КиберЛенинка
4. "Exploring the Vacuum: Development of Existential Vacuum Scale and its Relationship with Personality, Psychological Distress, Well-being, Loneliness and Intolerance of Uncertainty" — PubMed maqolasi. PubMed
5. Глобаллашув даврида ма'навий инқирознинг юзага келиши ва унинг жамият ҳаётида намоён бўлиши — O'zbekiston bo'yicha tadqiqot. oefen.uz
6. "Psixoduxov va ekzistensial inqirozning xususiyatlari" — Akme.uz maqolasi. akme.uz
7. Духовная жизнь современного российского общества в экзистенциально-ценностном измерении — dissertatsiya (ijtimoiy falsafa). Dissercat.